

västergötlands museum

Sid 1/1

Kulturmiljövård
A Berglund
Datum: 2012-03-26
Diarienummer: ad 145-2011

Stadsbyggnadsavdelningen
att: Kommunarkitekt Lennart Krook
Falköpings kommun
521 81 Falköping

Arkeologisk rapport 2012:9 planområde Tåstorp (Fåraberget), Falköping

2011 genomförde Västergötlands museum genomförde en arkeologisk utredning i etapper inom planområdet Tåstorp. Slutansökan med redovisning av resultat lämnades i oktober 2011 och samma månad meddelade Länsstyrelsen Västra Götaland Falköpings kommun att resultatet av utredningen visade att inga lämningar av arkeologiskt intresse finns inom området (dnr 431-19622-201 2011-10-13).

Rapporten har nu färdigställts helt och hållet, med rubriken "Kring Fåraberget i Falköping", och den översänds härmed till Er. Faktureringen ombesörjs av Västarvet, den regionala utförarorganisation i vilken Västergötlands museum ingår. Specificerad faktura ställs till Er i separat försändelse.

Med vänliga hälsningar

A Berglund
1:e Antikvarie
Västergötlands museum
anders.berglund@vgregion.se
0511-26000 vx, 0511-26080 (dir)

Kopia till: akt

Kring Fåraberget i Falköping

DP Tåstorp-Fåraberget, Falköpings kommun

Arkeologisk utredning 2011 inom DP Tåstorp-Fåraberget,
Falköpings kommun, Västergötland
Anders Berglund
Västergötlands museum
Arkeologisk rapport 2012:9

västergötlands museum

Kring Fåraberget i Falköping

Arkeologisk utredning 2011 inom DP Tåstorp-Fåraberget,
Falköpings kommun, Västergötland

Västergötlands museum Rapport 2012:9

Författare Anders Berglund

Omslagsbild Fårabergets ännu, foto L Berglund ca 1955; berget sett från Marjarp 2011, foto Anders Berglund 2011

Kartor Allmänt medgivande från Lantmäteriet 97.0082

Västarvet/Västergötlands museum/Kulturmiljövård

Box 253

532 23 Skara

tel 0511-260 00

www.vastarvet.se

INLEDNING OCH BAKGRUND	5
MÅLSÄTTNING	5
ARBETSOMRÅDE FÅRABERGET.....	6
ARBETSMETOD	8
UTREDNINGSRISULTAT.....	10
Område 1	10
Område 2.....	13
Område 3.....	14
Område 4.....	14
Område 5.....	15
SAMMANFATTANDE RESULTAT - KONSEKVENSER	17
ARGUMENTATION KRING LILLA	
SIKAGÅRDENS GÅNGGRIFT	19
REFERENSER / KÄLLOR	21
TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER.....	22
KARTBILAGOR	

Inledning och bakgrund

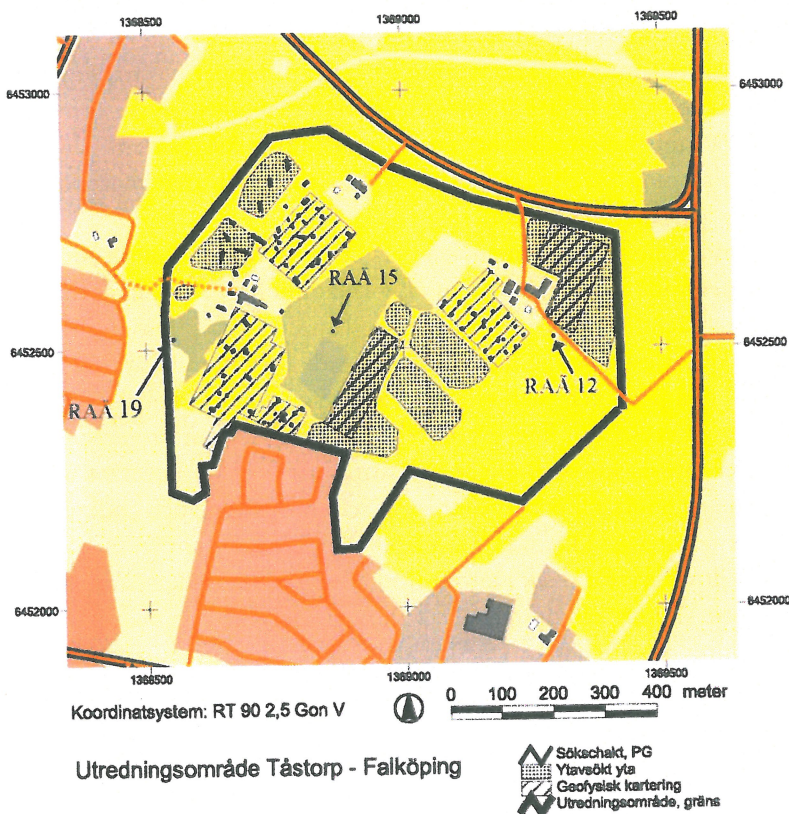
Falköpings kommun detaljplanerar marker kring det s k Fåraberget i Falköping. I ett större perspektiv ingår planområdet i en bygd rik på sedan länge kända fornlämningar. Falköpings kommun begärde hos länsstyrelsen på eget initiativ att en arkeologisk utredning skulle göras inom området. Efter begäran bedömde Länsstyrelsen att en utredning behövdes för att ta reda på om någon okänd fornlämning kommer att beröras av planarbetet. En undersökningsplan upprättades i februari 2011, Västergötlands museum genomförde den arkeologiska utredningen etappvis samma år. Slutansökan om genomförd utredning lämnades i oktober 2011 och samma månad meddelade Länsstyrelsen Västra Götaland Falköpings kommun att resultatet av utredningen visade att inga lämningar av arkeologiskt intresse fanns inom området (dnr 431-19622-201 2011-10-13). Tekniska och administrativa uppgifter framgår av bilaga till rapporten.

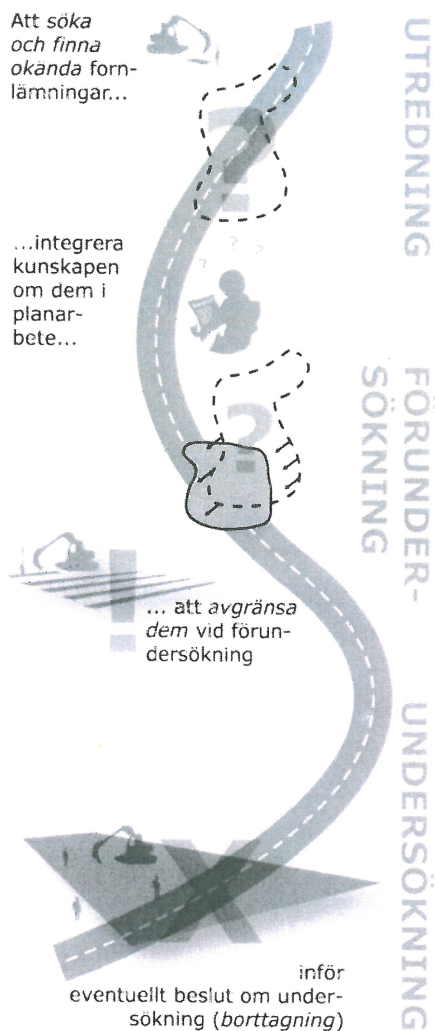
Figur 1. Utredningen har genomförts i den NV delen av Falköping.

Målsättning

Målsättningen med utredningen har enkelt uttryckt varit att göra fornlämningar kända genom att med olika metoder finna tydliga indikatorer på sådana. Syftet har generellt riktas mot att lokalisera och identi-

Figur 2. Utredningsområdet Tåstorp/Fåraberget i den NV delen av Falköping. Det avgränsas av bostadsområden och vägar. Koordinat-system: RT90 2,5 G-V.

Figur 3. Målsättningen med utredningen i relation till den större process eller väg där fornlämningar kan komma att beröras av t ex detaljplanering: ett slags första steg, att finna och identifiera.

fiera tydliga, för planering och kulturmiljövård mer relevanta lämningar samt att redovisa dessa. Enklast kan målen sammanfattas i och enligt förfrågningsunderlaget för den aktuella utredningen:

Målen för särskild utredning är i första hand deskriptiva (planerings- och beslutsunderlag). Vid särskild utredning krävs att ambitionsnivån är tillräckligt hög för att motsvara utredningens syfte.

Syfte: När utredningen är klar ska alla lämningar inom området vara kända, de ska även vara bedömda avseende fornlämningsstatus.

Målgrupper för utredningen är i första hand företagare, Länsstyrelsen, andra myndigheter samt undersökare.

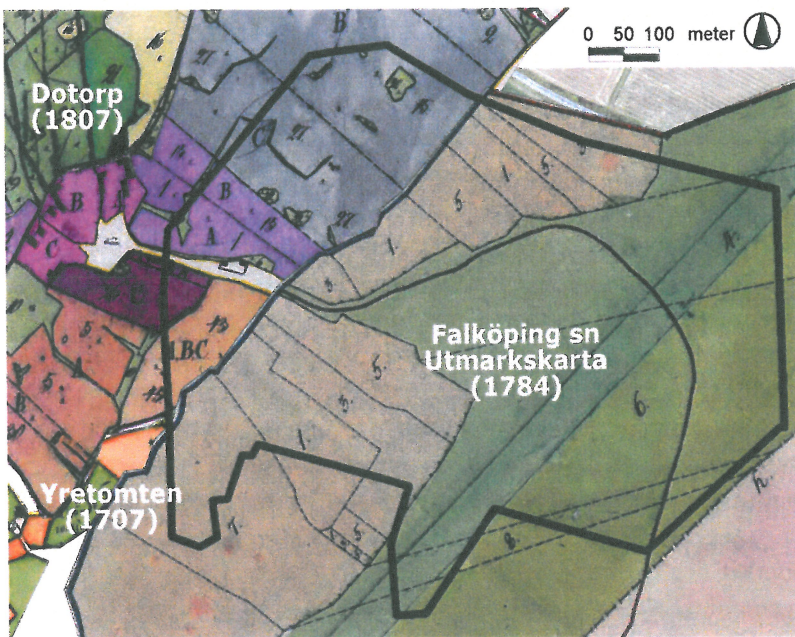
Undersökningsplanerna kan ses som ett slags första steg på vägen att nå målsättningarna, då varje plan bland annat innehåller en arbetsbeskrivning som utgår från arkeologisk praxis, tidplan och inte minst kostnadskalkyl. Målsättningen har uppfyllts genom genomförande i fält, slutanmälan av fältarbetet samt den aktuella rapporten.

Arbetsområde Fåraberget

Undersökningsområdet Tåstorp ligger den nordöstra delen av Falköpings tätort. Det består i huvudsak av odlingsmark och begränsas i väst-syd av bebyggelse och i nord-öst av vägar.

Inom eller i anslutning till exploateringsområdet finns två fornlämningar, Falköpings västra 12, en gånggrift och nr 15, en stensättning. Här finns också samt en stensättningsliknande lämning, Falköpings västra 19. Den är inte klassificerad som fast fornlämning, utan som en övrig kulturhistorisk lämning. Fornlämning 15 ligger på krönet av Fåraberget som i stort sett i sin helhet är undantaget från den arkeologiska utredningen. På motsvarande sätt har en del mark kring Sikagårdens gånggrift Fornlämning 12 undantagits (se rapportens avslutning angående perspektiv på gånggriftsmiljön).

Utredningsområdets sammanlagda yta är ca 46 hektar. I anslutning till området finns ett ganska stort antal fornlämningar från olika förhistoriska perioder. De flesta av de kända fornlämningarna är gravar, men det finns också exempel på relativt närliggande boplatser. Gravarna är från sten- och järnålder, men erfarenhetsmässigt har det visat sig även finnas bronsåldersfynd i flera gravar från stenålder, liksom bronsåldersgravar som övertäckts med yngre stensättningar. Vid värmeverket undersöktes t ex boplatstilliknande lämningar från bronsålder, och andra arbeten har resulterat i liknande lämningar från järnålder om än inte alltid i särskilt välbevarat skick i jordbruksmarkerna (t ex undersökningar för Logistic Center Falköping). Litet slarvigt uttryckt kan man påstå att forskning och förväntan i de här områdena i hög grad fokuserats på stenålder. I Marjarsområdet - Logistic Center Falköping - relate-

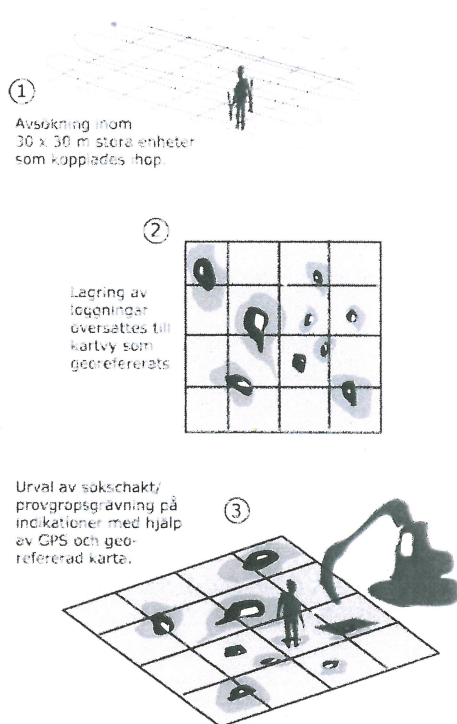

Figur 4. Kompositkarta över äldre kartor som ger upplysningar om markerna i äldre tid, som ett område utan bebyggelse, med undantag av bebyggelse under tidigt 1800-tal utmed "lejet" från Dotorp ut på Falköpings utmark. Delar av utmarken var skiftad 1784.

rades t ex områdets topografi till aktuell forskning kring stenålder, bl a likhet med en ofta citerade modell för stenåldersboplatsers lokalisering vid Karleby. Omgivningen rymmer dock lämningar från all förhistoria – alla tiders Falköping.

Utredningsområdet är ett slags tvärsnitt genom landskapet på ungefär samma sätt som markerna inom det sk Marjarpsområdet som utretts och förundersökts 2007 – 2009 av Västergötlands museum (se referenslista). Dels innehåller det låglänta partier, men även höjder i områdets östra del. Lämningar från olika perioder hittas i olika slags landskapsavsnitt, där man förmodligen kan räkna med gravläggningar i litet högre lägen, medan boplatser kan ligga i utdragna, gynnsamma slänter, medan mer låglänt mark ofta tycks rymma spår av mer tillfälliga vistelser eller visten. I många fall har man i de låglänta terrängavsnitten en ofta inte infriad förväntan på offerfynd. Gånggrifter är t ex högt placerade i terrängen, som vid Sikagården, eller (stensättningen) vid Fårabergget i området. Ser vi området mot bakgrund av fynd i Marjarpsområdet kan vi vid ett slags låg förväntan förmoda att det har ett inslag av de ovan nämnda "vistena", d v s spridda små grupper av härdar och gropar. Men det kan vara litet bedrägligt att utgå från att det enbart finns den sortens lämningar. Fårabergget är ett markant landskapselement av det slag som kan ha dragit till aktiviteter av olika slag. Det finns dock inga tydliga lösfyndsamlingar från åkermarkerna inom utredningsområdet som vittnar om fornlämningsförekomster förutom vad som är känt. När det gäller en rationell, tids- eller kostnadseffektiv prospektering av sådana områden är tillvägagångssätt idag inte särskilt optimerade för "exploateringsutredningar".

Arbetsmetod

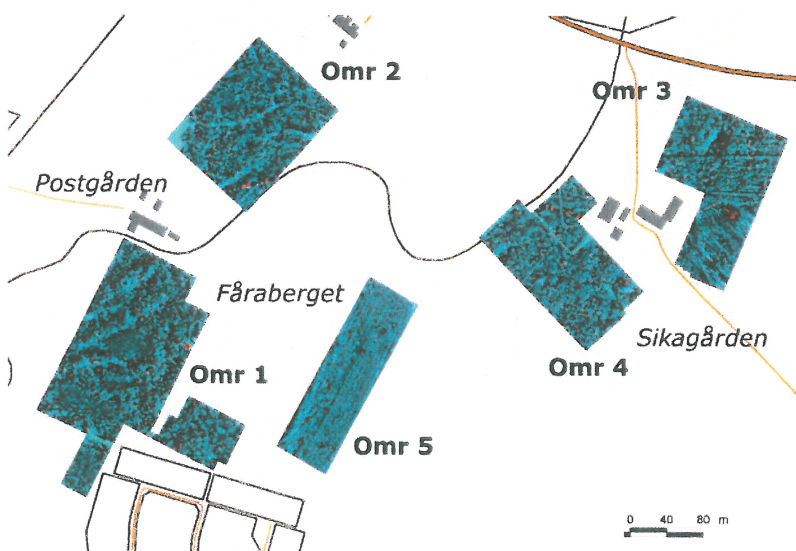
Figur 5. Illustrationen visar de steg som togs innan grävningen av sökschakt genomfördes.

Inledningsvis nämndes att utredningen genomfördes etappvis, i enlighet med undersökningsplanen. Etappindelningen motiverades även av att delar av markerna är jordbruksmark i produktion, och prospekterande såväl som grävande moment försökte så långt det var möjligt att anpassas till såväl gröda som mark med betande djur. I upprättandet av undersökningsplanen valdes en selekterande utredningsmetod inriktad mot en prioritering på spårbara (tydliga) indikationer på förekomst av fast fornlämning. Det sågs som en logisk följd av syftet att lokalisera och identifiera spår av lämningar snarare än (observationer av) fyndsamlingsar, som kan genereras vid noggrann ytavsökning. Med det menas att ett omfattande sökande efter lös-/ytfynd (och därmed ytavsökning/fältvandring) valdes bort till förmån för sökande efter strukturer/indikationer med geofysiska metoder, kombinerat med viss fältvandring samt lokalisering och identifiering genom prov/sökschaktgrävning. Den senare genomfördes mer selektivt efter den geofysiska karteringen, där arkeolog delvis medverkade. Utredningen inleddes därför med geofysisk kartering kring Fåraberget. Efter i georefererad karta redovisat resultat genomfördes provgrävningar/sökschaktning med grävmaskin på utvalda platser när omständigheterna tillät.

Den geofysiska delen var av samma slag som använts vid bl a utredning inom Frostaliden i Skövde. Där resulterade ett grävande utredningsmoment i att spridda såväl som koncentrerade järnframställningslämningar och härdar hittades (Berglund 2010). Den förväntades på ett skonsamt sätt identifiera främst platser där påverkan i form av eldning/värmeutveckling funnits, som t ex härdar samt järnframställning. Behovet av att grävningsundersöka större ytor, med möjliga skador som följd, blev alltså mindre. Den geofysiska karteringen genomfördes med fluxgate-gradiometer. En sådan har stora fördelar jämfört med andra geofysiska eller markkemiska undersökningsformer (se D Jones, English Heritage, 2008, även Gaffney C & Gater J 2003). Västergötlands museum har använt metoden vid bl a utredning för väg 49 Axvall-Varnhem, samt vid prospekteringsarbeten vid E20, Ledsjö (Berglund 2007 & Berglund & Axelsson 2008) samt vid en utredning vid Frostalidsområdet i Skövde (Berglund 2010). Att just fluxgate-gradiometer användes hänger samman med att den är kostnadseffektiv och mycket väl lämpad att söka de magnetiska störningar som uppstått vid t ex grävning eller eldning, och den anges vara både ett slags förstahandsval såväl som all-roundval för arkeologisk geofysisk kartering (se D Jones, English Heritage, 2008, med där angivna riktlinjer). Erfarenhetsmässigt har det visat sig att just härdar och ugnar gett de tydligare anomalierna (t ex E20 Ledsjö, Berglund & Axelsson 2008). Det fenomenet beskrivs även i de riktlinjer som English Heritage tagit fram för geofysisk kartering inom arkeologin (se D Jones, 2008). Magnetometern emitterar ingen strålning eller signal;

det är ett instrument som passivt fångar upp mycket små avvikelser av magnetiskt slag. Utrustningen kan alltså enkelt uttryckt läsa av påverkad magnetiserbarhet under markytan från en specificerad nivå (antennens höjd över markyta). Metodmässigt innebär den t ex erfarenhetsmässigt en snabb kartering av indikatorer/antropogena anomalier och möjligheter till snabb redovisning i kartvyer. Den geofysiska undersökningen genomfördes inom sökrutor om 30 x 30 m storlek där insamlad data loggades och gav underlag för "kartor" med magnetiska anomalier. Sökrutorna mättes in med GPS. Motivationen till att använda metoden ligger även på bevarandeplanet: att i tid få indikation på en lämning (t ex en ugn/härd) innan den schaktas fram med grävmaskin i ett mer mekaniskt sökschaktgrävande. Dessutom finns anledning att överväga, alternativt ifrågasätta hur "träffsäker" en enbart schaktgrävande utredningsmetod är: ett 2 – 3 meter brett sökschakt kan mycket väl hamna vid sidan av betydelsefulla objekt.

Undersökningen utfördes av Skandinavisk Arkeologisk Geofysik AB. Här användes Bartington Grad 602 vid avsökningen, vilket innebär ett dubbelmontage med två antenner. Inmätningarna resulterade i en uppsättning kartliknande planer över de karterade ytorna, där anomalier framträdde. Anomalierna tolkades grovt direkt efter de genomförda fältarbetena, med omtolkningar och förnyade frågeställningar inför den arkeologiska delen av utredningen. Kartorna med anomalier georefererades och användes dels i handburen GPS vid sökschakt- och provgroppgrävning, dels som pappersutskrifter. Efter analys av georefererade, i kartvy redovisade resultat från den inledande geofysiska karteringen genomfördes grävning av sökschakt, som då kunde begränsas till att omfatta punktinsatser. Sökschakten grävdes med grävmaskin. I delområden genomfördes fältvandring/ytavsökning, särskilt vid Fårabergets östra sida.

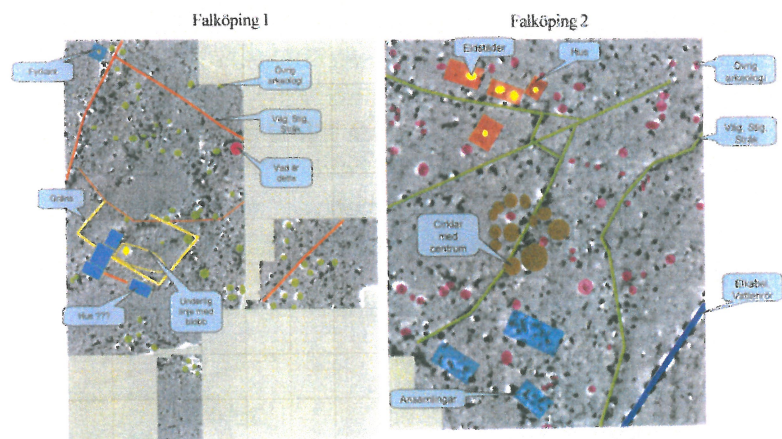
Figur 6. Geofysiskt prospekterade områden 1 -5 samlades dels kring Fårabergget, särskilt kring avsatser/plataer på västsidan, samt kring Sikagården och bergets östsida.

Utredningsresultat

Resultaten beskrivs nedan. Kompletterande tekniska upplysningar liksom kartmaterial ligger som bilagor till rapporten.

Det lämpade sig att dela in utredningsområdet i delar eftersom de skildes åt av bl a Fåraberget, (moderna) åkerterasser och hägnader. Främst hade det betydelse för den geofysiska prospekteringen, eftersom det kan ses som viktigt att få mer sammanhängande prospekterade ytor om minsta sökenhet, 30 x 30 m (se bild figur 5). Sammanlagt fem sådana ytor karterades. De områdena låg norr och söder om Postgården, väster om Fåraberget (område 1 och 2), öster och söder om Sikagården (område 3 – 4) samt omedelbart öster om Fåraberget (område 5). För SAGA:s tolkningar av inmätningar och anomalier gäller generellt att de är just face-value-tolkningar av till kartvyer omvandlade mätresultat och inget mer. Enkelt uttryckt sägs att anomalier enbart kan verifieras som arkeologiska objekt genom arkeologisk metodik: den som gräver får se. Sammanlagt grävdes 91 schakt i utredningsområdet, där de flesta var under 10 meter långa och grävda på indikationer/anomalier från den geofysiska prospekteringen.

Figur 7. SAGA:s initiala tolkning av område 1 - 2. Som nämnts i texten tolkades anomalierna även av undersökande/utredande arkeolog i en heuristisk ("upptäckande") tolkning, som under fältdelen med sökschaktgrävning i allt högre grad baserades på empiriska observationer. Hit hör att enskilda anomalier, designerade t ex "övrig arkeologi" etc visade sig vara naturligt avsatta fenomen, alternativt spår av röjd/flyttad sten samt spåren av plöjning som gått djupt ned i alven.

Område 1

Prospekteringen av område 1, söder om Postgården gjordes när grävallen var kortvuxen. Den resulterade i måttligt med spridda anomalier utan särskild gruppering. Några av dem gav vid ett förstaintryck av kartvyn förmodan om och förväntan på att de visade "heta platser" (t ex härdrester, ugnar) med påverkade magnetiska förhållanden. Dessutom fanns ett par större strukturelliknande former.

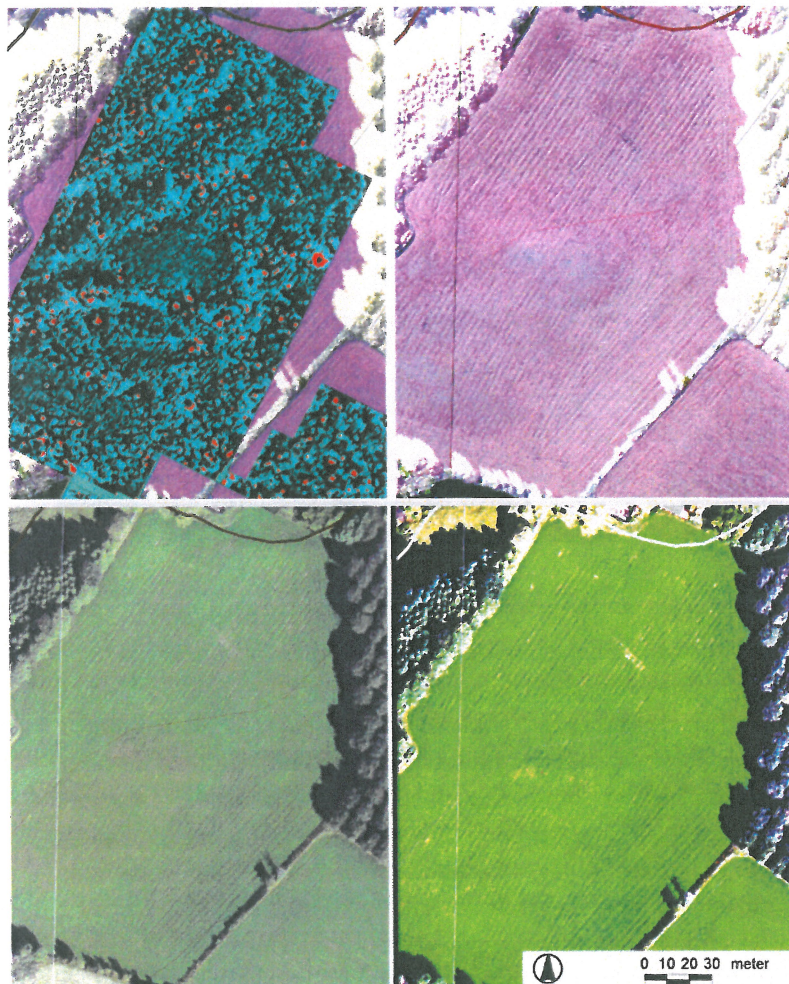

Figur 8. Översiktsbilder över Postgården (område 1 och 2). Ruinen av den brunna ladugården förfaller i takt med att det exponerade bruket löses upp av vatten och vind.

Grävningen av sökschakt/provgropar skedde i gräsvalLEN och av ett representativt urval av sådana punkter med anomalier. Grävningarna resulterade inte i några tydliga kriterier på förekomst av arkeologiskt relevanta strukturer. Det saknades också enkla, synbara kriterier på fornlämningar som t ex sot, kolprickar eller bränd lera eller andra indikatorer. I de flesta av de grävda schakten, som fördes till ett djup om minst 0,3 – 0,35 m, ibland till 0,6 – 0,7 m djup fanns däremot antingen naturligt avsatta stenblock, i några fall möjligen i modern tid nedgrävd odlingssten samt i hög grad en relativt ofta snabbt skiftande geologisk sammansättning i materialet under plogjorden. Några närmare noteringar om det geologiska innehållet gjordes inte, annat än en rudimentär kartering av inslag av stenblock/sten eller ”geomix”, det senare som en snabbkartering av de snabbt skiftande geologiska förhållandena. I hur hög grad grundförhållandena som dessa inverkar på geofysiska undersökningar är här inte helt klarlagt. Klarlagt är dock att i stort sett alla grävningsundersökta anomalier innehöll någon av dessa ganska trubbiga, men icke-arkeologiska kategorier som nämnts ovan (ca 63% taggade som ”sten”, 30% taggade som ”geomix”). Några av de ganska stora, till synes mer sammanhängande linjära anomalierna, följer topografin ganska väl. Ungefär samma förhållande gäller för några av iakttagelserna i område 2.

Lämningen Falköpings Västra RAÄ 19 ligger i nära anslutning till område 1. Den beskrivs i fornminnesregistret som en stensättningsliknande lämning med oregelbunden, vars avgränsningar består av gamla odlingskanter. Av beskrivningen (och dagsläget) framgår att en liten

nedskuren stig löper tvärsöver platsen. Vid inventeringen var det synliga materialet, mest jord, inte möjligt att skilja från omgivande mark. Den här "lämningen" har noterats som en fornlämningslik bildning, och den är inte en fast fornlämning. Motsvarande, men än mer fornlämningslik bildning, finns i området för Postgårdens bebyggelse (figur 8).

Figur 9. Område 1. Kartan överst t h visar de geofysiska karteringen där anomalierna ligger under ploglagret. Här är fortfarande plogfåror mycket tydligt karterade, vilket innebär att de skären gått ned en bit i bottenmaterialet. De övriga bilderna är exponerings-, gamla- och färgmanipulerade ortofoto, ägnade åt att jämföra spåren med den geofysiska karteringen. Även här syns "tomma" ytor såväl som "plogfåror".

Figur 10. Falköping 19 noteras i FMIS inte som fast fornlämning. Det är fråga om en naturbildning (en "moränknöl", i likhet med den backe från vilket fotot över Postgårdens bebyggelse (figur 8) är taget.

lämningslik naturbildning finns på ett krön helt nära Postgården. Där grävdes ett provschakt som enbart resulterade i noteringar av naturligt avsatta lager.

Område 2

Område 2, nordväst om Postgården visade på en mycket tydlig anomali, vilken dock tolkades som en ledningssträcka. Här finns vad som initialt tycktes kunna vara "övrig arkeologi" i både SAGAS:s och ur arkeologisk tolkning, jämte ytterligare linjära former och ytor som kunde betraktas som bosättningspåverkan. Platsens läge, i skydd av Fårabergets västflank och med närhet till våtmarksområden i hangen ned mot väster tycktes som väl lämpat för bosättning. Utredningsgrävningen visade här ett likartat resultat som i område 1: sten- eller med geologi, i en mycket likartad fördelning som för område 1 (ca 70% av de provgrävda utvalda anomalierna bestod av sten i olika omfattning), dock med färre noteringar för geologiska fluktuationer. Kanske beror det på att en stor del av området är ett slags plåtå, eller avsats utan mer markanta slänter eller grunda dälpor.

I den här delen av området gränsade inägor till Dotorps by mot Falköpings utmarker. Den väg som idag leder upp mot Fåraberg och Postgården fungerade i äldre tid som ett led ut mot den här delen av Falan. Ledet eller vägen redovisas i en karta från 1784. I den tappning

Figur 11. Ledet från Dotorps by och ut mot Falan i öster ligger över den plats där Sikagården ligger idag; skall man tro kartan passerade leden S om gånggriften Falköping V 12. Å andra sidan kan man inte vara helt säker på att denna generation av ledet varit det enda. Andra generationer, såväl som andra ägogränser kan ha avsatt geofysiskt karterade spår inom t ex område 2.

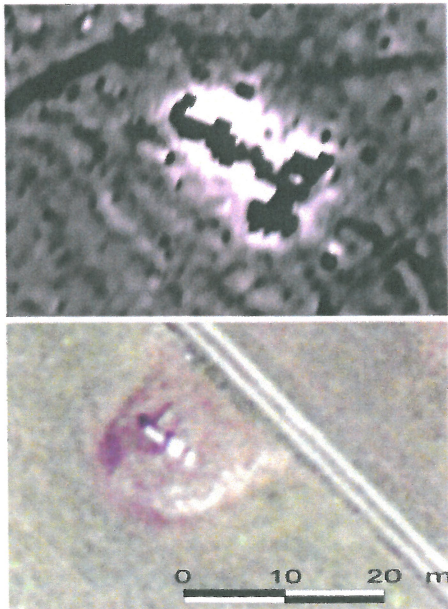
den kartan visar ett led/en väg på exakt rätt plats kan idag upplevas som litet oklart, eftersom väg/led i den sträckningen dras i en båge över krönet på Fåraberget. Skulle leden ha lagts upp i ett hang, snarare än ha dragits runt berget? I det aktuella området kan också ha legat andra fädre och inte minst den avgränsning som funnits mellan Dotorps inägor och Falan. Kring området Postgården grävdes också sökschakt i områden som inte hade avsökts med magnetometer. Även de schakten var resultatlösa.

Område 3

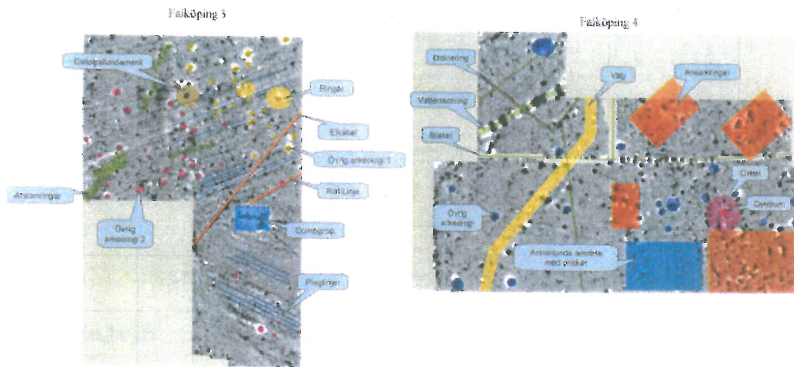
Karteringen av område 3, NV om Lilla Sikagården, gjordes i vall och åkermark. Det här området ligger ca 20 – 200 m N om gånggriften Falköping Västra nr 12. Här identifierades några mycket tydliga anomalier som dock kunde förklaras som spår av modern arkeologi. I det ena fallet rör det sig om rester efter en nedtagen luftledning, evt även transformator, en elkabel samt en yta som i plan ser ut som en spegelvänd gånggrift, med gången mot väster. Det till synes spektakulära inslaget i planen har sin förklaring i en modern nedgrävning, där man grävt ned avfall i relativt modern tid (muntl. uppgift på gården, se figur 10). I övrigt är inslaget av anomalier måttligt/lågt. Mot bakgrund av resultat och erfarenheterna från provgroppgrävning vid/på likartade indikationer inom de andra områdena, snarast område 4, gjordes inga mer omfattande provgrävningar i detta område. Ytavsökning resulterade inte i några tydliga kriterier på lämningar. Snarare förstärktes känslan av att området genom tiderna plöjts ned ganska mycket. Ungefär samma förhållande noterades vid ytavsökning och schaktningsarbeten knappt 100 – 150 m norr om det aktuella området, i samband med utredningsarbeten för Logistic Center (2007; se Axelsson, Berglund & Åhman 2008).

Område 4

SV om Lilla Sikagården avsöktes en vall innan betessläppet. Området ligger drygt 45 – 200 m V om gånggriften Falköping V RAÄ 12. Även i det här området var inslaget av anomalier måttligt och till synes relativt tydligt. Förutom uppenbara linjära former som kabel/ledningsschakt fanns ett antal enstaka anomalier som kunde tolkas som anläggningar typ gropar, härdar eller liknande. Provgroppgrävningar av de anomalierna visade i stort sett samma resultat som gjorts inom områdena 1 och 2. Här fanns t ex sten/stenblock i mellan 65 – 66% av de utvalda, ”grävvärda” anomalierna och som ovan grovt sett motsvarande noterat inslag av blandat geologiskt inslag på andra håll. Några sökschakt grävdes utanför de geofysiskt karterade områdena med likartat arkeologiskt resultat.

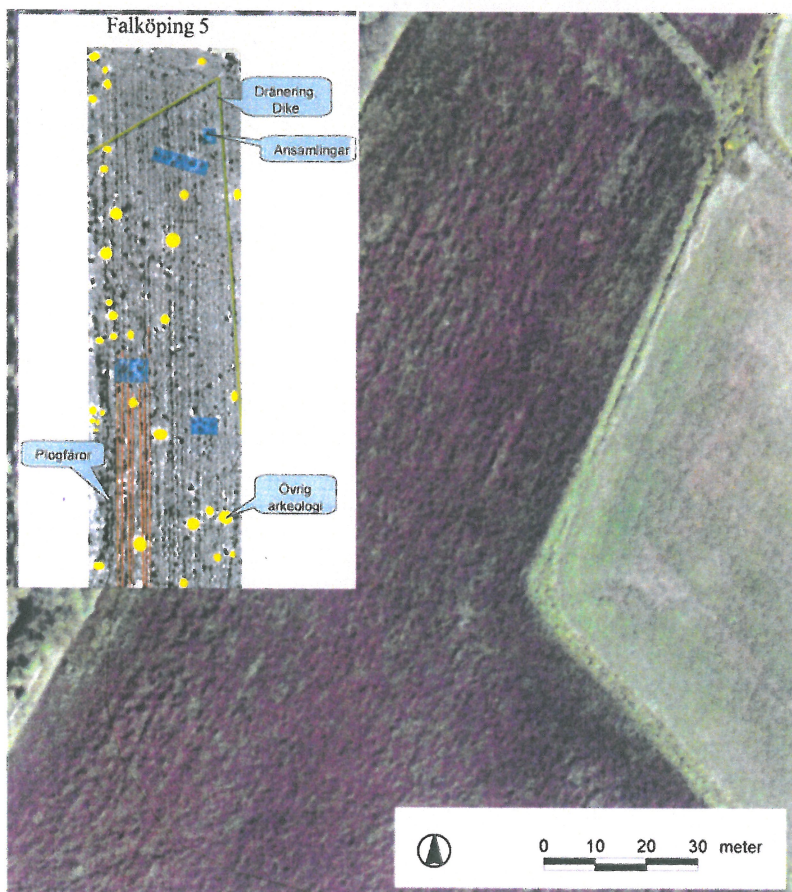
Figur 12. Bildmontage med geofysisk kartering av avskrädesgrop (överst) samt ortofoto över gånggriften vid Sikagården. Hade man inte fått upplysningar om att det grävts ned ”bröte i gåert” kunde man förletts till att tro att här fanns en nedgrävning i form av en omvänd gånggrift. Att gräva i skräpgropen tedde sig som mindre meningsfullt.

Figur 13. SAGA:s initiala tolkning av område 3 - 4. Som nämnts ovan tolkades anomalierna även av utredande arkeolog inför och under fältarbetet. De slutsatser som drogs här var bl a att många av de "indikerade" anomalierna var av icke-arkeologisk karaktär. Iakttagelsen att spåren av plöjning som gått djupt ned i alven var intressant, och särskilt märkbar i det mer låglänta område 5 (se nedan).

Område 5

Område fem ligger i låglänta marker, i depressionen vid Fårabergets östra släntfot. Området är sedan länge odlat. Den geofysiska prospekteringen resulterade här i talrika linjära spår. Ett par av dem visar dräneringar medan de flesta spåren visar resultaten av hård nedodling i bottenmaterialet/alven. Sådana spår har noterats i alla prospekterade områden, men det är i område 5 där de är tydligast.

Figur 14. Område 5: ortofoto över åkerlappar vid östra sidan av Fåraberget. Den infällda bilden är SAGA:s tolkning av anomalier.

Figur 15. WYSIWYG: What You See Is What You Get är ett uttryck som kan tillämpas på flera av de karterade enstaka anomalierna, som inledningsvis, innan grävning tedde sig som potentiella bosättningsindikatorer. I mer än hälften (60 - 75%) av de fall där provgrop/schakt grävdes kunde man notera förekomst av sten/stenblock. Det är mycket möjligt att de delvis hänger ihop med stenröjning (dvs att de grävts ned i åkermarken) och att anomalierna på så viss uppstått, men de kanske också kan skyllas på en snabbt skiftande geologisk situation. Oavsett vad slags förklaring man söker sig mot - anomalierna ses inte som arkeologiska objekt.

Mot bakgrund av resultat och erfarenheterna från provgropsgrävning vid/på likartade indikationer inom de andra områdena, snarast område 4, gjordes inga mer omfattande provgrävningar i detta område. Området specialinventerades/ytavsöktes i anslutning till schaktningsarbetena. Man kan t ex konstatera att åkerhaket mot berget ("bergets släntför") är mycket accentuerat. Man kan av avsökningarna och åkerhaken dra slutsatsen att marken odlats ned ganska hårt i bottenmaterialet. Här fanns följaktligen inga fynd eller andra indikationer på fornlämningsförekomst.

Sammanfattande resultat - konsekvenser

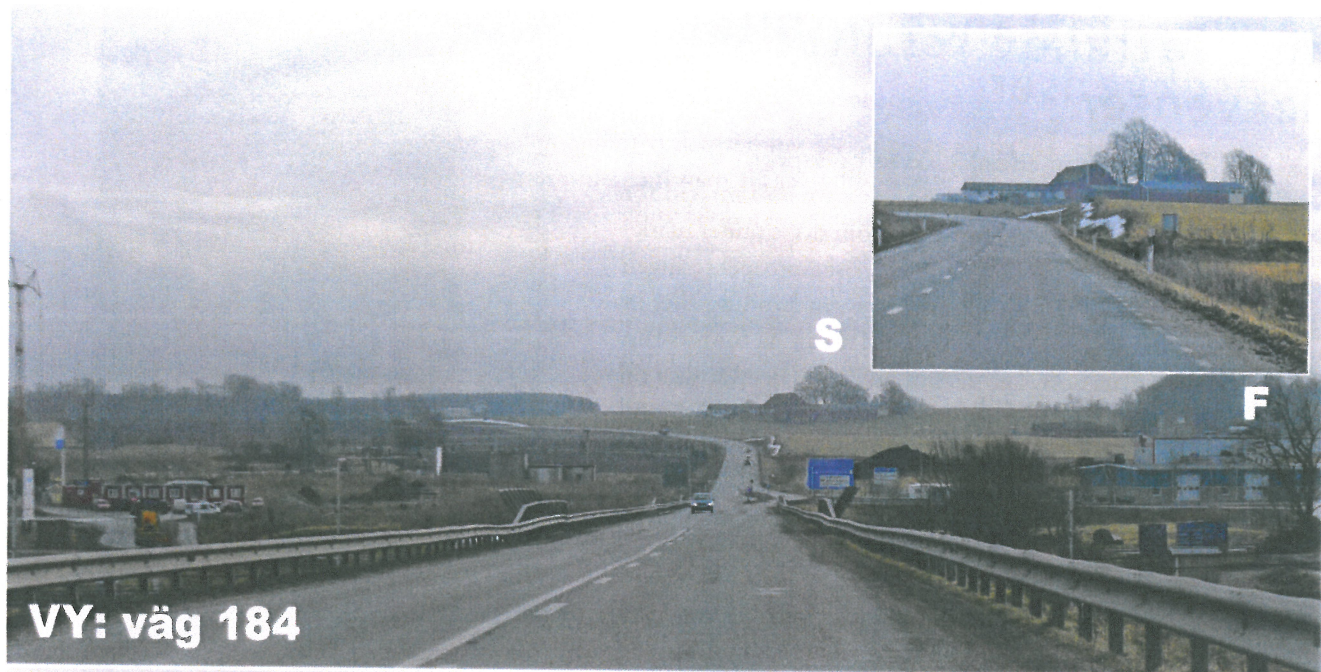
Den slutsats som drogs vid en ur arkeologiskt sett perspektiv tråkig, resultatlös provgropsgrävning och ytavsökning var att man inte kan förvänta sig några bevarade, tydliga fornlämningar som dolts under mark i de här områdena. Förväntan hade efter den geofysiska prospekteringen riktats mot att finna åtminstone någon tydlig relevant lämning eller indikation. Enkelt uttryckt kan man tänka sig att det kan ha funnits lämningar här, men att de odlats bort. I ett sådant fall ligger det närmast till hands att tänka sig att spår som t ex sot, kolbitar/kolprickar, skörbränd sten eller artefaktmaterial med tiden plöjts runt i matjordslagren. Det finns dock inga sådana fynd, fyndsamlingar eller dokumenterade iakttagelser gjorda i äldre tider från utredningsområdet, som s a s skulle ha producerats tiden innan det allt intensivare jordbruksarbetet (läs "nednötningen") av marken tog vid under förra seklet.

Det går heller inte att använda geofysiska anomalier, om än tolkningsbara som vägstråk, möjliga bebyggelse spår eller liknande som tillräckligt goda kriterier på fast fornlämning utan att göra en arkeologisk värdering/en värdering med arkeologisk metod. I praktiken skulle det inte fungera i planeringshänseende. Noteringen av inslaget av sten, "opålitliga" snabbt skiftande och varierade geologiska avsättningars betydelse för inslaget av anomalier är inte helt klarlagt, men som antytts ovan bör de ha någon betydelse. Det kan knappast vara helt slumpmässigt att sådana förekomster noterades vid sökschaktning/provgropsgrävning på de platser som utvalts. Andra, "humanpåverkade" anomalier kunde tydligt konstateras vid provgrävningar och genom andra uppgifter (t ex dräneringar, ledningsschakt m m), liksom "bottenavtrycken" efter plöjning i olika hög grad. En intressant, men här inte särskilt utforskad aspekt är om de mer tomma ytorna inom delar av de geofysiskt prospekterade områdena antyder röjning och därmed indirekt åkersystem som inte är fullt moderna. Syns det å andra sidan inga spår av sådana vare sig i markytan eller under denna är de inga fornlämningar.

Inga nya fornlämningar har tillkommit vid den arkeologiska utredningen. Alltså kan man konstatera att alla fornlämningar i området är kända, och att de består av dem som redan nämnts i inledningen: en gånggrift (Falköpings västra 12) och en stensättningsliknande lämning. Den senare är klassificerad som en övrig kulturhistorisk lämning (Falköpings västra 19), men man bör vara noga med att notera att det är en naturbildning och i sig inte en kulturhistorisk lämning.

Figur 16. Illustrationen nedan visar att man kan räkna med att uppleva Sikagårdens gånggrift/Sikagården från väg 46, som ett slags entré, eller ihop med Sikagården, som ett slags agrarhistorisk ensamble in mot Falköping om man kommer från norr. En bevarandevärd, värdeladdad helhetsmiljö, eller enbart ett fornlämningsområde kring gånggriften?

Figur 17. Vyer mot Sikagården (S) med gånggriften Falköpings V nr 12. Här har uttryckts att "området närmast vägkorsningen 184 ska hållas fri från bebyggelse för att undvika påtaglig skada för riksintresset" (F = Fåraberget).

Argumentation kring Lilla Sikagårdens Gånggrift

Att ett område kring gånggriften undantagits från utredningsområdet kan ses som en tydlig signal på att den har ett "fornlämningsområde" som skall beaktas i planeringssammanhang. Grovt sett är ca 60 – 70 meter från gånggriftens mittpunkt undantagna. Frågan är om den begränsningen gagnar planering av området. Rent arkeologiskt sett kan man förmodligen krympa området med hänvisning till antagandena om att de marker som odlats lång tid plöjt ned i alven så mycket att man inte bör räkna med att finna några väl bevarade eller värdefulla spår inom det område kring gånggriften som nu inte utreddes. Den ligger upp på en åkerholme, en bit ovanför den idag (nedskurna) åkerytan. Bortser man från den kanske arkeologiskt-materiellt sett ganska nedslående slutsatsen så är lämningen som ett slags betydelsebärare förmodligen värd ett större bevarandeområde. Det finns alltså anledning att flagga för att platsen kan bli föremål för diskussion om - enkelt uttryckt - hur stort "skydds- eller upplevelseområde" den skall ha, och vilken betydelse den skall- eller hellre *kan* - tilldelas. I en sådan är det utpräglade traditionella arkeologiska innehållet – "preparatsvärdet" kanske inte särskilt intressant, eftersom det i stort sett enbart handlar om den "hög" man idag ser vid sidan av vägen till Sikagården. "Preparaten", resterna av högen med delar av en gånggrift och tillhör är redan skyddat som fast fornlämning.

Frågan har redan belysts i och med en utredning som gjordes av Sikagårdsområdet 2002. Ett av syftena med den utredningen var att granska om planerade industriutbyggnaden stod i konflikt med målsättningarna för bevarande av kulturmiljön (se Åhman 2002). Den här utredningen poängterar i likhet med den utredningen vikten av ett skydd av gånggriftsmiljön, inte objektet "gånggrift". Sammanfattningen i rapport 2002:19 är fortfarande giltig, även om den i sig kanske snarare är riktad mot skydd av preparatet "gånggrift" i högre grad än de värden som är knutna till miljön, som t ex upplevelsevärden eller berättande värden. Länsstyrelsen har även hänvisat till den (2002:19) i ett yttrande över förslag till fördjupning av översiktsplan för Falköpings stad (2011-10-12, lst dnr 401-30459-2011), där uttryckt som att *området närmast vägkorsningen 184 ska hållas fri från bebyggelse för att undvika påtaglig skada för riksintresset.*

Problematiken blir en annan när man diskuterar dåligt definierade begrepp som "upplevelsevärde". Det kan exemplifieras med att gånggrift och gårdsmiljö för somligas upplevelse kräver ett visuellt sett större område än det som använts i den aktuella utredningen. Ser man t ex gånggriften som signal på forntida bebyggelse och som symbol för "megalitgravsstad" Falköping kan den betraktas på ett sätt jämförbart med moderna markörer för identitet som knyter an till gångna tider, som t ex rondellinstallationer/"rondellhundar", t ex Timboholmsringarna i Skövde eller Ållebergs Ryttare i Falköping. I det perspektivet kan platsens betydelse vara att man närmar sig Falköping, megalitgravsstad, i

Figur 18. Blir man klokare av den här rapporten? Målen var i första hand deskriptiva, avsedda att användas i planerings- och beslutsunderlag. Syftet var att göra icke-synliga lämningar inom området kända. De målen har uppnåtts. Den kanske mest problematiska frågan rör däremot den redan kända och synliga lämningen i planområdets nordöstra hörn vid Sikagården. Här syftar rapporten till att förstärka uppfattningen att området kring lämningen inte kan bebyggas utan att integriteten påverkas.

vart fall när man kommer från Skövdevägen. Försvinner den i det fallet bakom en avskärmande bebyggelse eller industrihallar blir den i det avseendet enbart ett objekt, kanske som en parkdel i ett bostadsområde, eller som monument med en industrihall i fonden. Här kan man i ett slags argumentation komma att hävda att lämningen blir mindre trovärdig i de senare fallen, eftersom den inte kan "upplevas" *i en förespeglad* "naturlig miljö". Sakligt sett minskar dock inte objektets trovärdighet, för den har inte att med upplevelse att göra. Snarare minskar dess integritet, och med den miljöns integritet. Som ett slags modern betydelsebärare kan man se den i relation till Lilla Sikagården, som i brist på andra stadsnära jordbruksenheter i det här fallet kan knytas ihop med gånggriften till en miljö: gårdsmiljö, gånggrift, och Fala som ett slags påminnelser om äldre tider.

Här tas ingen ställning för exakt hur stort ett "bevarandeområde" för Falköping Västra 12 bör vara annat än att man kan inte förutsätta att den omfattning som använts i utredningen är identisk med ett sådant skyddsområde. Istället kan hänvisas till länsstyrelsens yttrande ovan. I övrigt innebär utredningsresultaten som nämnts ovan att det inte finns någon okänd fast fornlämning inom området att beakta vid fortsatt planering.

Referenser / Källor

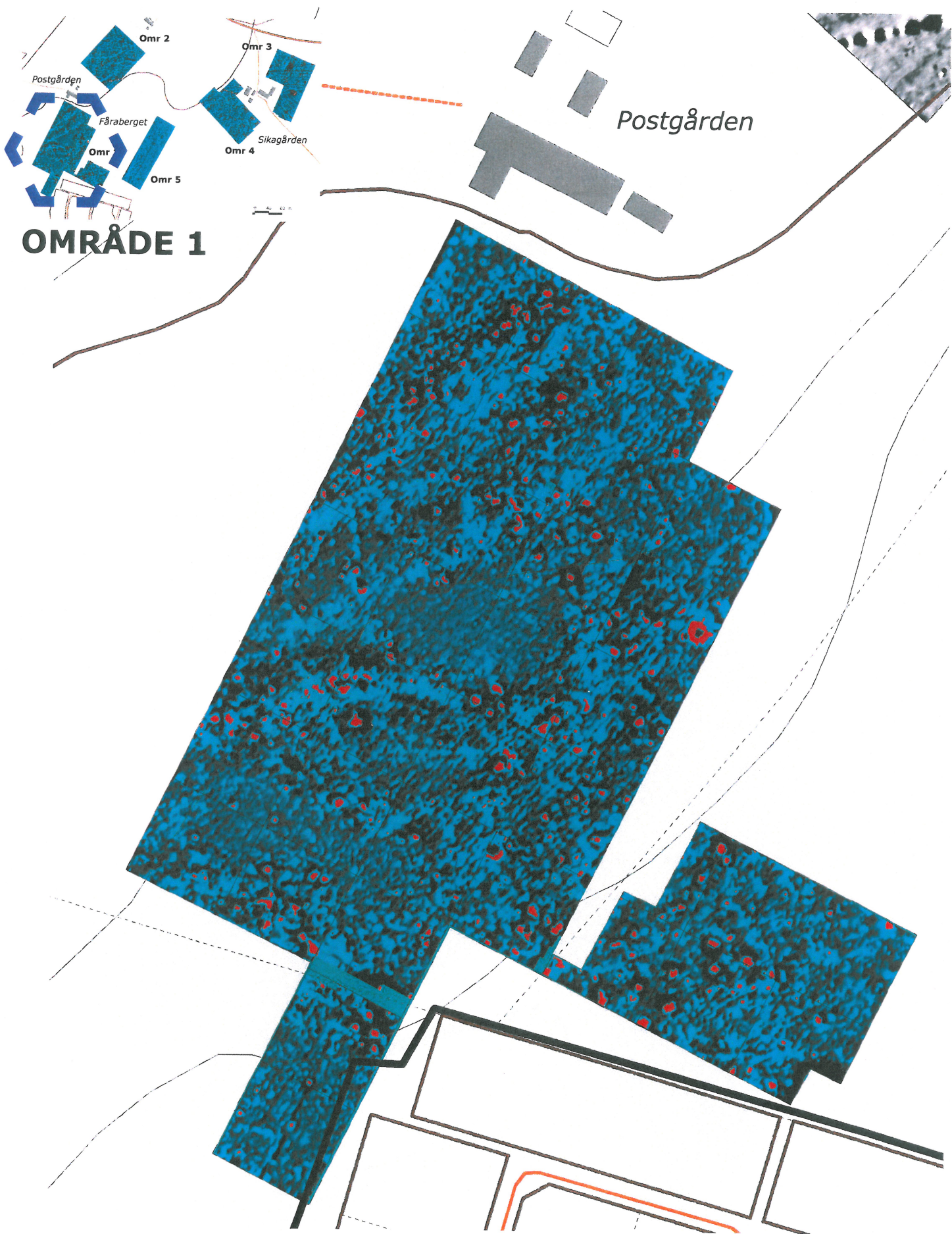
- Axelsson, T, Berglund, A, Åhman, A - 2008 - Marjarps industriområde Friggeråker socken, Falköpings kommun Västergötland Särskild utredning 2007. Västergötlands museum Rapport 2008:11
- Berglund, A & Axelsson C 2008 Less på lera Arkeologisk undersökning 2007 av fornlämning 148 och 149 i Ledsjö socken, Götene kommun, Västergötland VGM Rapport 2008:17
- Berglund, A 2007 Rv 49 Axvall – Varnhem Arkeologisk utredning steg II. Västergötlands museum Rapport 2007:28. Skara
- Berglund, A – 2008 - Arkeologisk förundersökning av fornlämning 102, Friggeråker socken, Falköpings kommun, Västergötland
- Berglund A, 2010, Järnframställning vid Havstena - Lillegården Arkeologisk utredning inom Skövde 4:15, Skövde, Västergötland VGM Rapport 2010:25
- Gaffney C & Gater J 2003 Revealing The Buried Past
- Jones D m fl, English Heritage, 2008 Geophysical Survey in Archaeological Field Evaluation 2008 English Heritage
- Sjölin, M - 2000 – Marjarps industriområde, Friggeråkers socken, Falköpings kommun, Västergötlands. Arkeologisk utredning 2000. Västergötlands museum Rapport 2000:22
- Sjölin, M 2002 – Boplatsundersökning i Marjarp. Raä nr 98 Friggeråkers socken, Falköpings kommun, Västergötlands. Västergötlands museum Rapport 2002:41
- Åhman, A - 2002 - Inför detaljplanarbete i samband med utbyggnad av Sikagårdens industriområde, Falköpings stad, Falköpings kommun, Västergötland. Västergötlands museum Rapport 2002:19
- Åhman, A - 2009 - Förundersökningar av fornlämningarna Raä Friggeråker 113 och 116 i Falköpings kommun, Västra Götaland. Västergötlands museum Rapport 2009:3
- Åhman, A - 2009 - Förundersökning av Friggeråker 112 i Falköpings kommun Västergötlands museum Rapport 2009:19

Tekniska och administrativa uppgifter

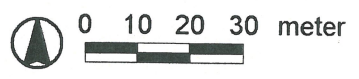
Länsstyrelsens beslut:	431-19622-2010
Uppdragsgivare:	Falköpings kommun
Kostnadsbärare:	Falköpings kommun
Orsak till uppdraget:	Detaljplanering
Fastighet:	Tästorp 7:7
Fornlämning:	[Falköp V:a RAÄ 19]
Socken:	Falköpings sn [Falköpings V:a]
Tidpunkt:	2011-04-11 - 2011-09-16 [etappvis arbete]
Fältpersonal:	A Berglund, VGM
Extern:	G Envall, SAGA AB [Geofysisk kartering, 2011-04]

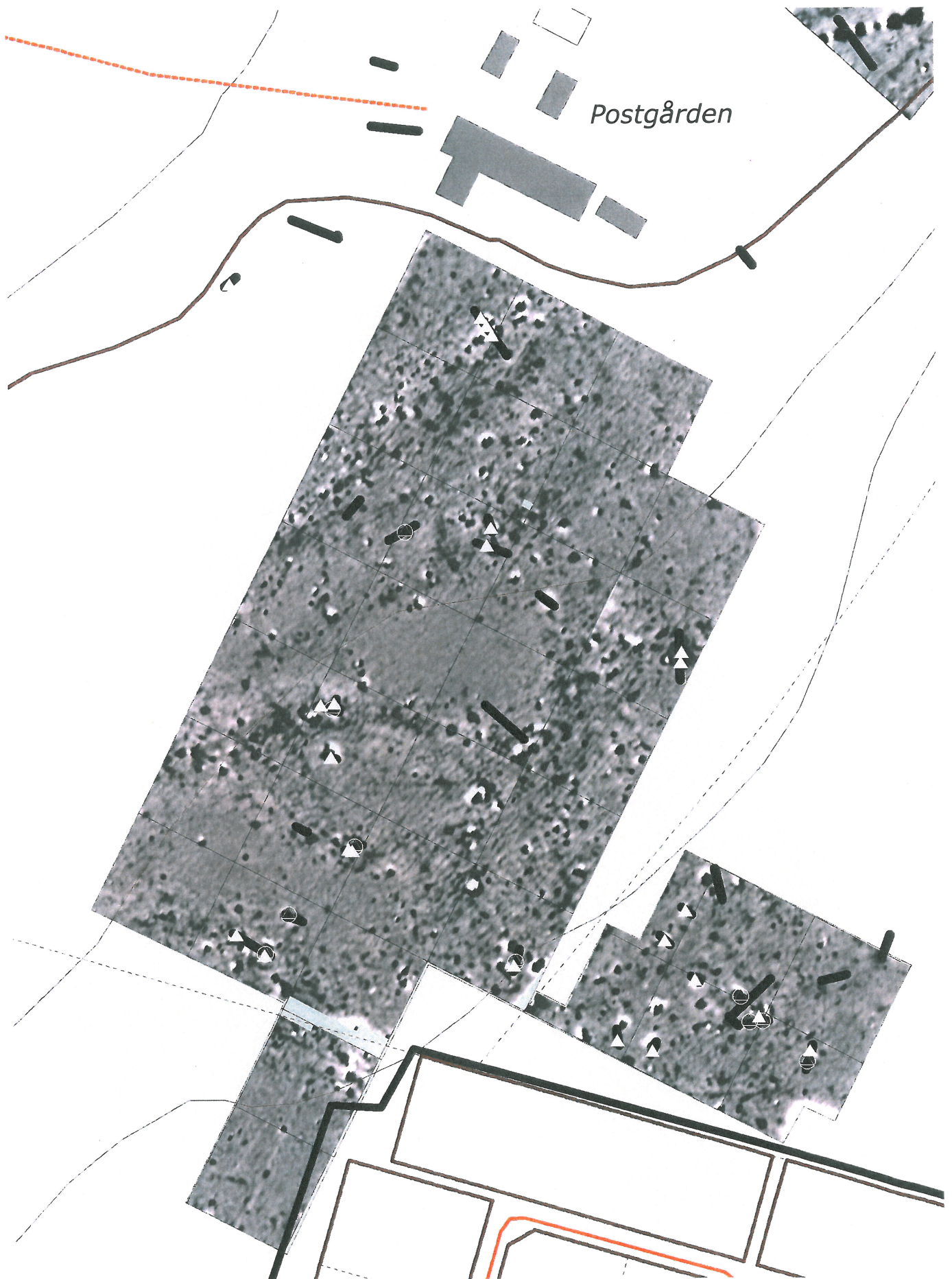
Arkivmaterial och fynd

Förvaring:	Västergötlands Museum NoK dnr 145-2011
Fynd:	- (inga fynd)

OMRÅDE 1

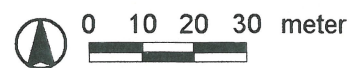

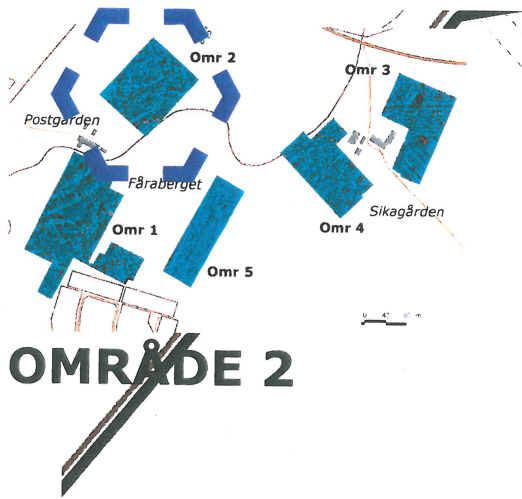

Postgården

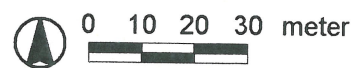
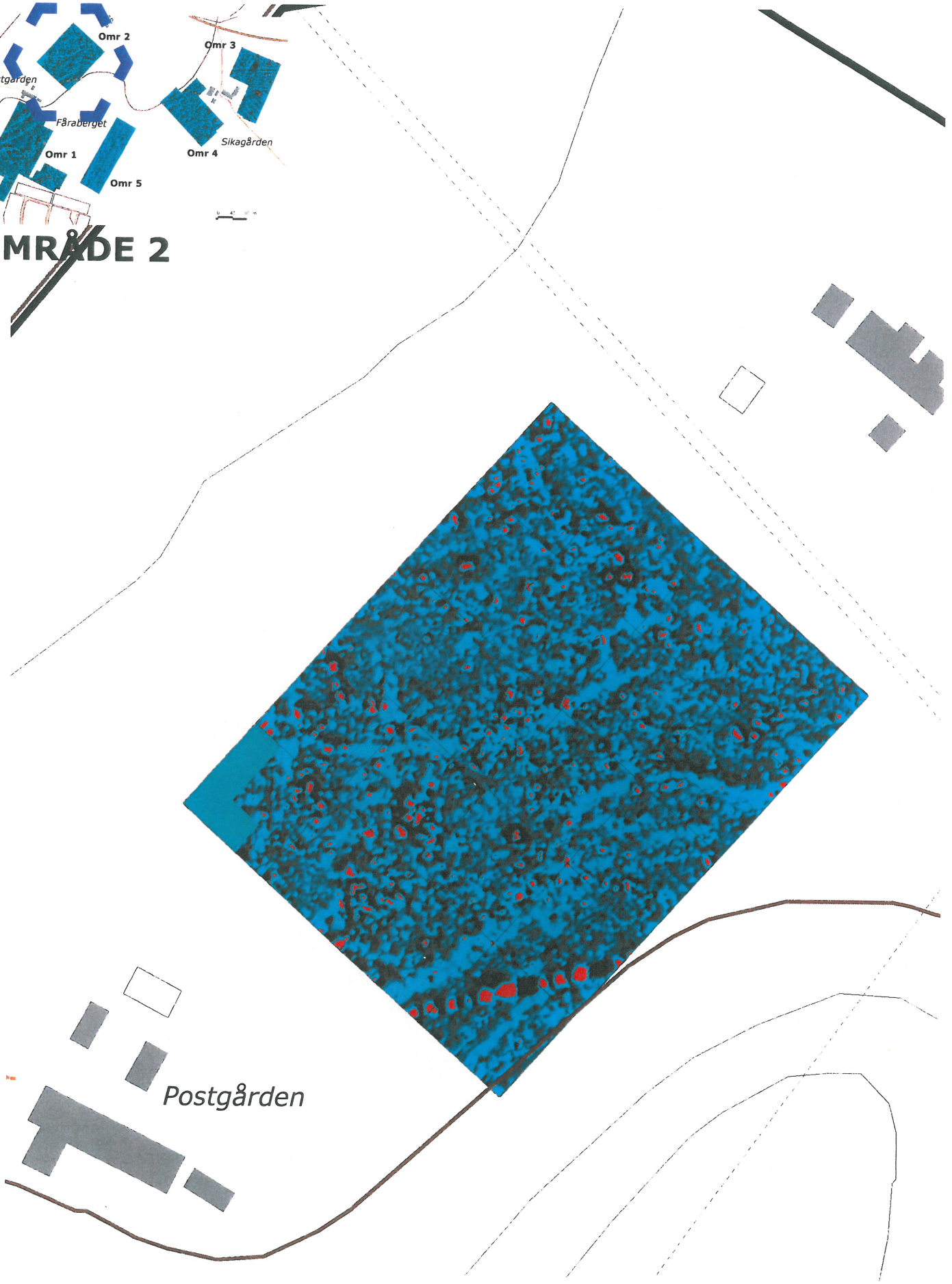
Resultat vid provgrops/sökschaktgrävning inlagda i kartvyn.

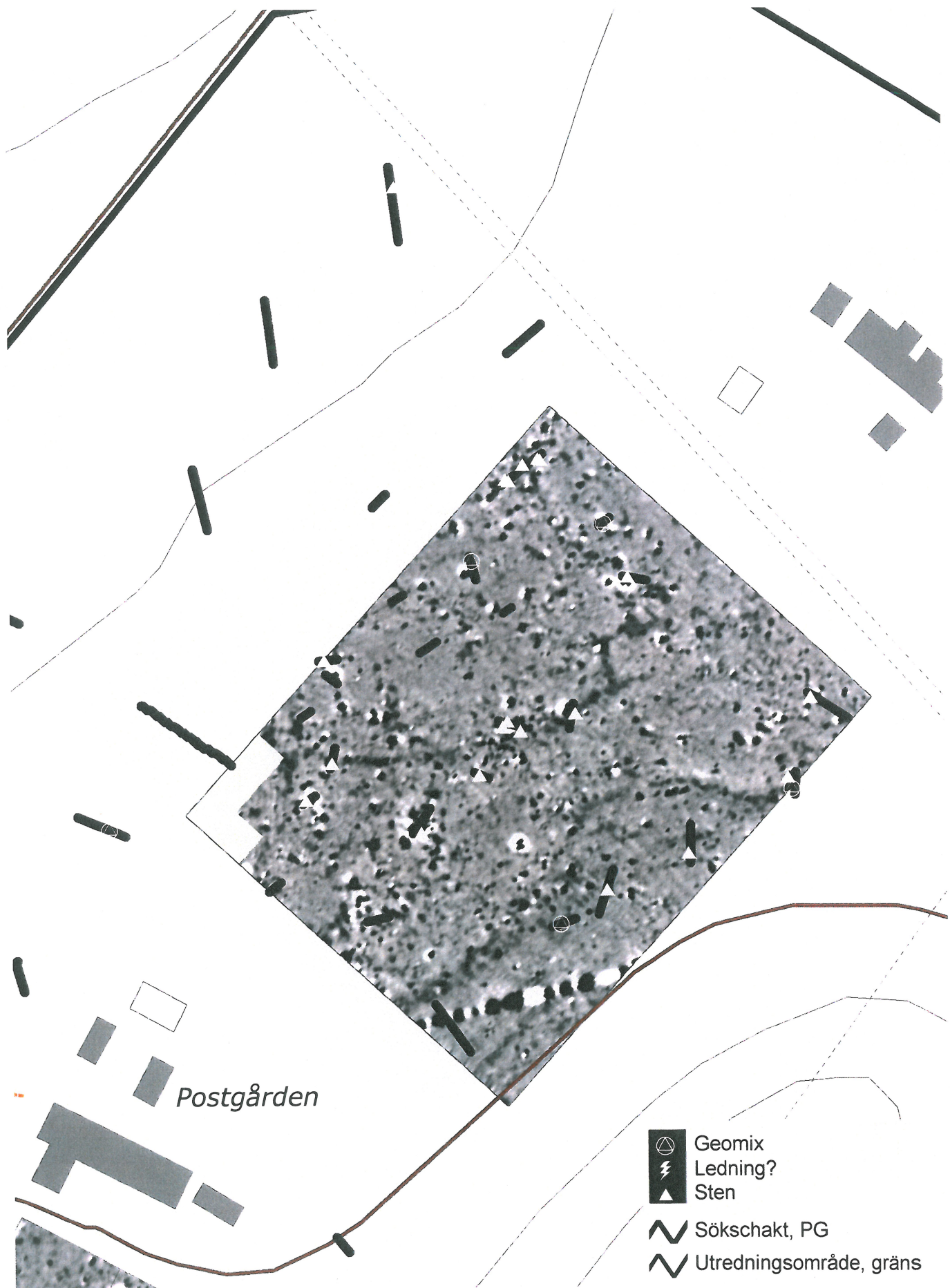
- Geomix
- Ledning?
- Sten
- Sökschakt, PG
- Utredningsområde, gräns

OMRÅDE 2

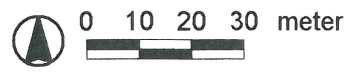

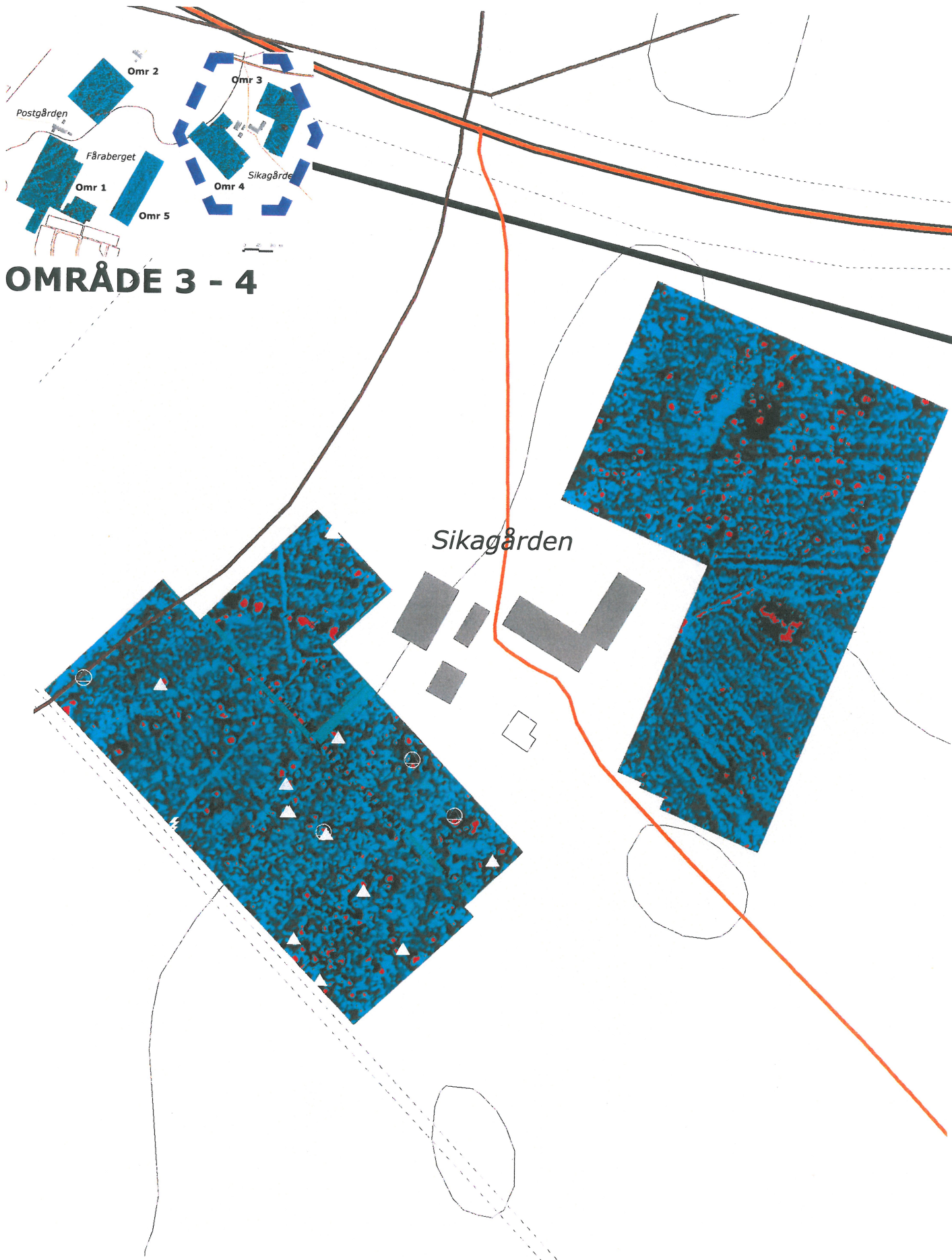

Postgården

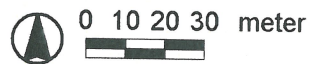
- Geomix
- Ledning?
- Sten
- Sökschakt, PG
- Utredningsområde, gräns

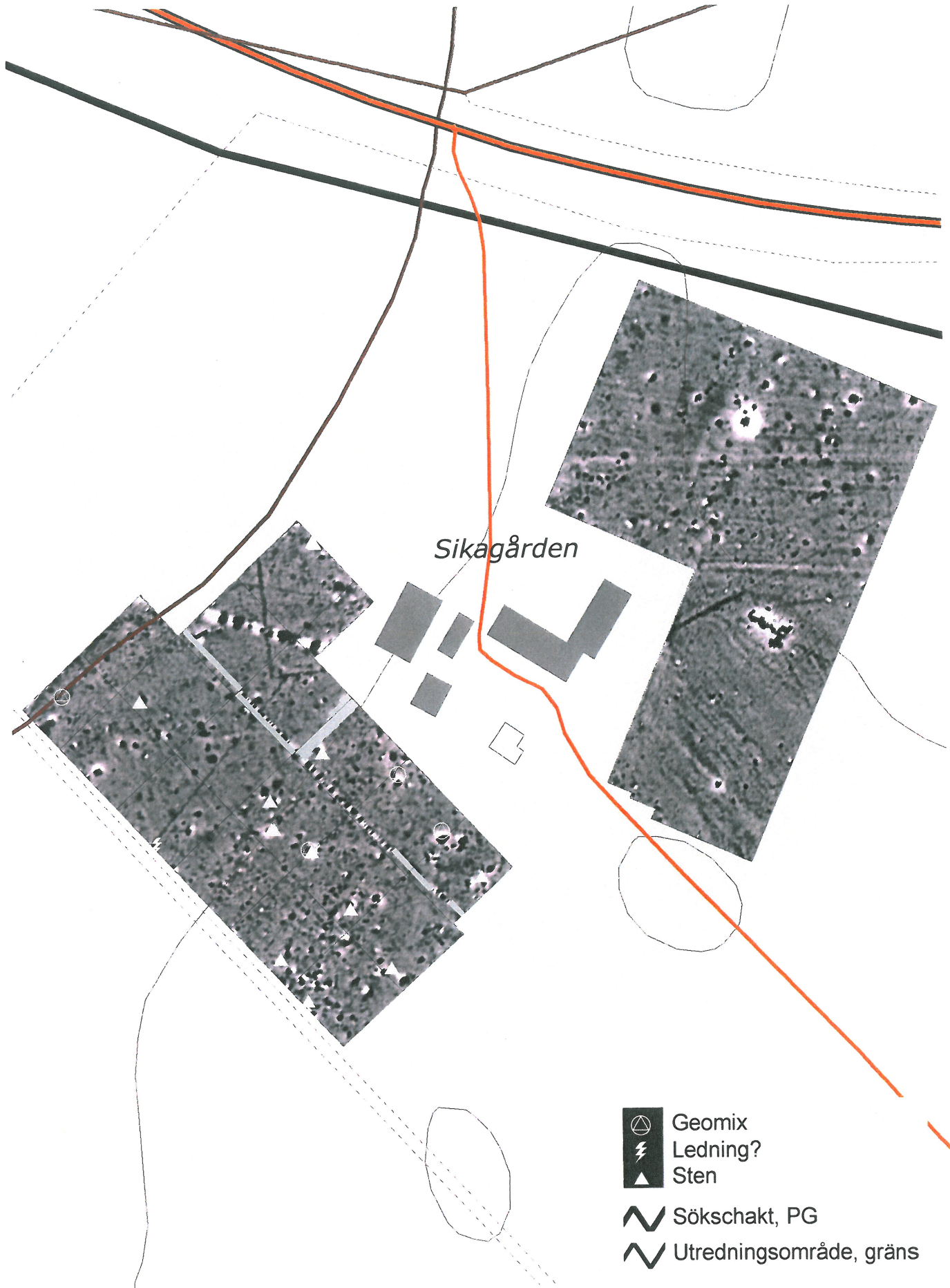
Resultat vid provgrops/sökschaktgrävning inlagda i kartvyn.

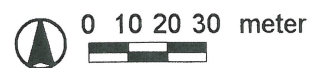

OMRÅDE 3 - 4

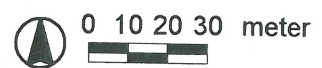
Resultat vid provgrops/sökschaktgrävning inlagda i kartvyn.

OMRÅDE 5

Fåraberget

Tolkning av Magnetometerkartan
Falköping 1

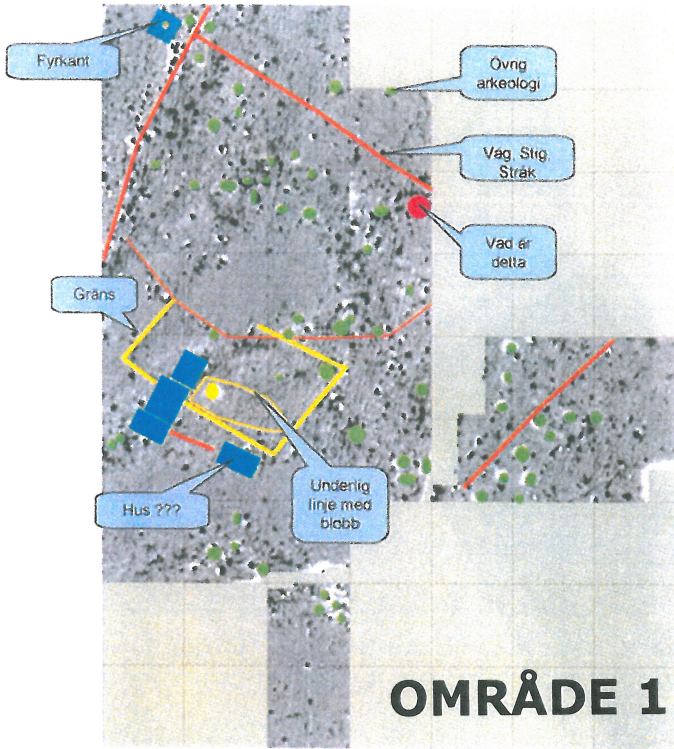

Bild 7.

Falköping 5

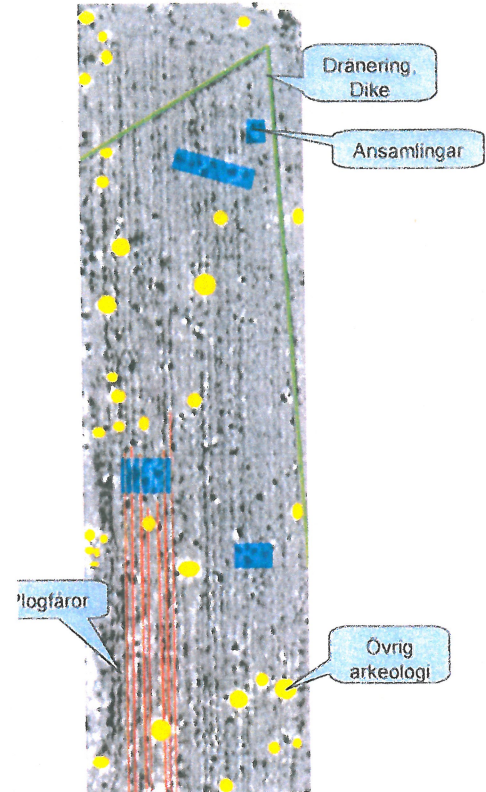

Bild 11

OMRÅDE 5

Falköping 2

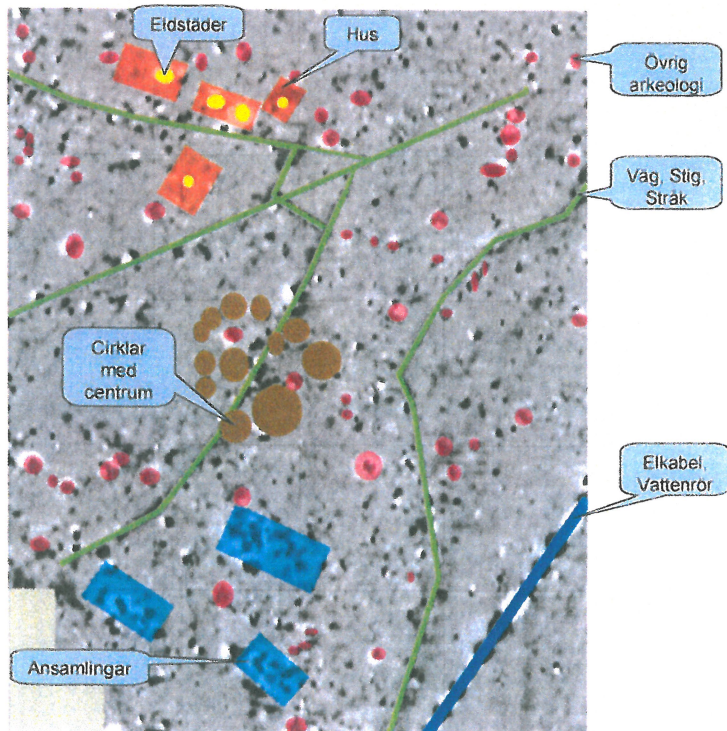

Bild 8.

OMRÅDE 2

[Tolkningar: SAGA]

Falköping 3

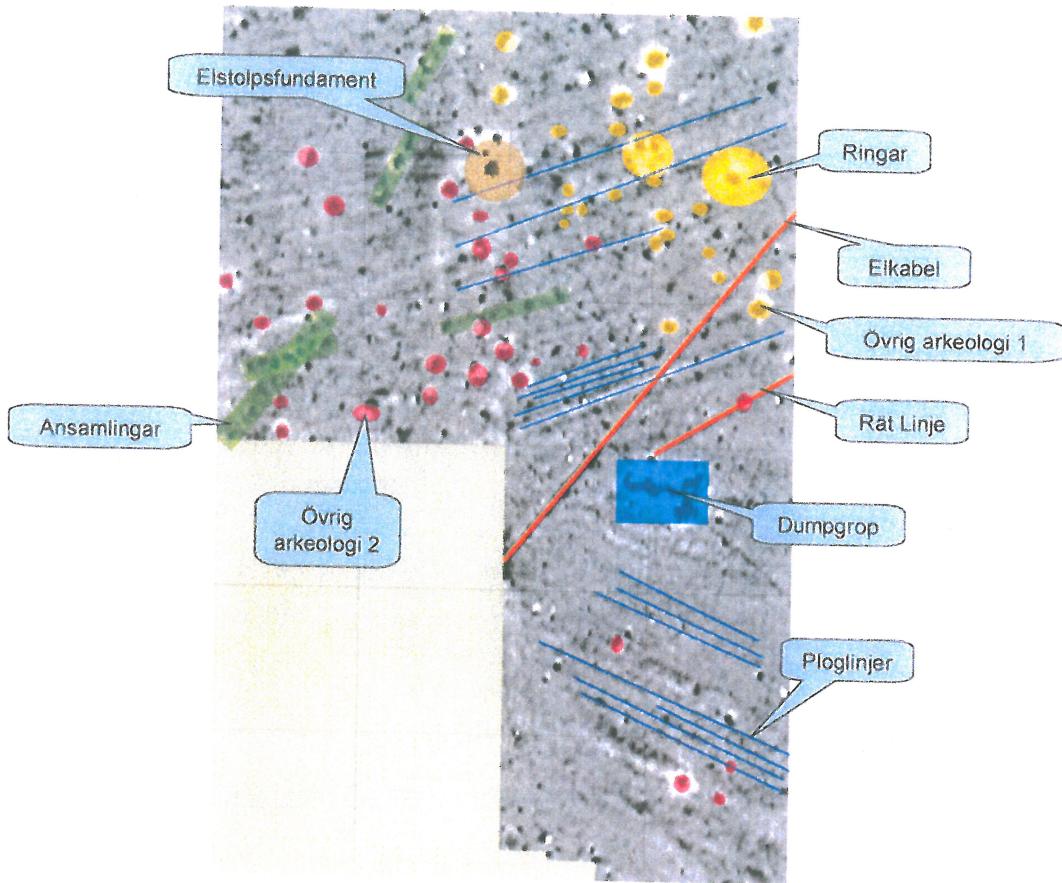

Bild 9

OMRÅDE 4

Falköping 4

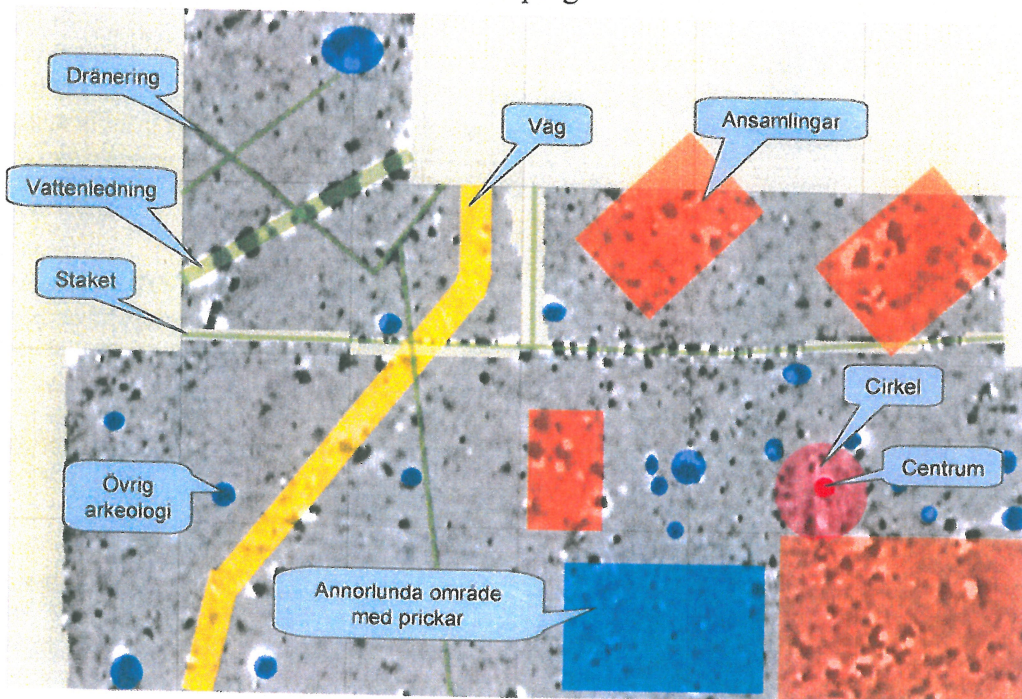

Bild 10

OMRÅDE 3

[Tolkningar: SAGA]

Rapporter 2011

2011:1	Anders Berglund	Arkeologi för Logistic Center Falköping. Undersökning av Friggeråker socken RAÄ 116, Falköpings kommun, Västergötland 2009
2011:2	Maria Norrman	Arkeologisk förundersökning av RAÄ Skövde 167/177 och 200, "Horsås trädgårdsstad", Skövde 5:85, Skövde kommun, Västergötland 2010
2011:3	Maria Norrman	Arkeologisk förundersökning av RAÄ Råda 101:1 i Råda socken, Råda Prästbol 1:15, Lidköpings kommun, Västergötland
2011:4	Catharina Henriksson	Kompletterande särskild arkeologisk utredning inför byggnation inom fastigheten Skövde 5:85 i Skövde socken, Skövde kommun
2011:5	Marita Sjölin	Boplatslämning från 1100-talet, Raä 47 i Råda socken, Lidköpings kommun, Västergötland. Arkeologisk förundersökning 2009
2011:6	Marita Sjölin	Boplatslämning i Horsås. Fornlämning RAÄ 178 i Skövde socken, Skövde kommun, Västergötland. Arkeologisk förundersökning 2010
2011:7	Anders Berglund	Arkeologi på Heden – Arkeologisk undersökning av fornlämning 202 i Skövde socken & kommun, Västergötland
2011:8	Maria Vretemark	Osteologisk analys av djurben från kv Mästaren på Kvarnholmen i Kalmar, Småland
2011:9	Maria Vretemark	Osteologisk analys av benmaterial från kv. Intellektet, RAÄ 330 Valla, Linköping, Östergötland
2011:10	Ragnar Sigsjö	Arkeologisk provundersökning av Jarlehus borgruin 1982-83, fornlämning nr 1, Rackeby socken, Västergötland
2011:11	Marita Sjölin	Virkelsborg – fortsatt arkeologisk undersökning. Fornlämning RAÄ 34 i Västerbitterna socken, Vara kommun, Västergötland. Arkeologisk forskningsundersökning 2010
2011:12	Anders Berglund	Norra Ryd, Skövde kommun. Besiktning, inventering, utredning av arkeologi.
2011:13	Maria Vretemark	Osteologisk analys av djurben från kv Dovahjorten i Jönköping, Småland
2011:14	Maria Norrman	Inför etablering av fem nya vindkraftverk på fastigheterna Kymbo 9:1, Bäck 12:1 och Hångsdala 3:6 i Kymbo, Valstad och Hångsdala socknar, Tidaholms kommun, Västergötland. Arkeologisk utredning 2011.
2011:15	Maria Norrman	Komplettering av rapport 2010:28. Arkeologisk undersökning 2000 av fornlämning 52, Götene socken och kommun, Västergötland.
2011:16	Maria Norrman	Kulturhistorisk förstudie inför en planerad vindkraftspark, projekt Borgstena, Borgstena 8:1, Borgstena-Ingeshult 2:1, Nötögårde 1:1, Stockared 1:1 m.fl., Borås kommun.
2011:17	Anders Berglund	Gullspångsparken. Arkeologisk inventering av planerade vindkraftverk med tillfartsvägar, Gullspåns kommun, Västergötland.
2011:18	Maria Vretemark	Osteologisk analys av djurben från förundersökning i kv. Valnötsträdet 6 i Kalmar, Småland.
2011:19	Anders Berglund	Mosstorpsparken. Arkeologisk inventering av planerade vindkraftverk med tillfartsvägar, Gullspåns kommun, Västergötland
2011:20	Maria Norrman	Kulturhistorisk förstudie inför planerade vindkraftverk, projekt Sparresäter, Karlsfors 3:1, Sjöråsen 1:1 och Sparresäter 1:13, Skövde kommun
2011:21	Anders Berglund	Kinneskogen. Arkeologisk inventering av planerad vindkraftpark i Västra Kinneskogen, Mariestads kommun, Västergötland
2011:22	Anders Berglund	Arkeologisk inventering av planerad vindkraftpark Brevikshults häradsallmanning, Vårgårda kommun, Västergötland

Rapporter 2012

2012:1	Catharina Henriksson & Erik Holmström	Kulturhistorisk utredning Varnhem 2011
2012:2	Anders Berglund	Arkeologi i Horsås - Trädgårdsstaden 2011. Förundersökningar av RAÄ 119, 168, 173, 174, 179, 180 och 184, Skövde socken och kommun, Västergötland
2012:3	Catharina Henriksson	Särskild arkeologisk utredning inför byggnation inom fastigheten/erna Våmb 30.241 och Hene 8.16 i Våmb & Norra Kyrketorp socken, Skövde kommun
2012:4	Catharina Henriksson	Särskild arkeologisk utredning inför byggnation inom fastigheterna Källby 6:6 och 2:27, Källby socken, Götene kommun
2012:5	Maria Norrman	Inför bergtäkt på fastigheterna Häberg 1:15, Skogen 1:5, Tengenestorp 1:19 m fl, Grästorps kommun
2012:6	Maria Vretemark	Osteologisk analys av djurben från kv. Bokbindaren i Linköping, Östergötland
2012:7	Maria Vretemark	Osteologisk analys av djurben från Hulje 8:3, RAÄ 281 Mjölby socken, Östergötland
2012:8	Maria Norrman	Hällkistan som inte fanns. Raä Häggesled 37:2, Häggesled socken, Lidköpings kommun. Arkeologisk förundersökning 2011.
2012:9	Anders Berglund	Kring Fåraberget i Falköping. Arkeologisk utredning 2011 inom DP Tåstorp-Fåraberget, Falköpings kommun, Västergötland